

Matjaž Klemenčič in Vladimir Klemenčič, **Die Kärntner Slowenen und die Zweite Republik. Zwischen Assimilierungsdruck und dem Einsatz für die Umsetzung der Minderheitenrechte**. Celovec–Ljubljana–Dunaj : Mohorjeva založba, 2010. 666 strani.

Knjiga predstavlja temeljno znanstvenoraziskovalno delo avtorjev, socialnega geografa s Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, upokojenega prof. dr. Vladimira Klemenčiča in zgodovinarja, prof. dr. Matjaža Klemenčiča, univerzitetnega profesorja na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru; zanjo sta avtorja 2011 dobila Zoisovo nagrado za vrhunske znanstveno-raziskovalne dosežke. Vladimir Klemenčič je poleg ostalih priznanj in odlikovanj za svoje številne raziskave ter za svoja prizadevanja v prid koroškimi Slovincem leta 2004 prejel Tischlerjevo nagrado, verjetno najodličnejše priznanje, ki ga podeljujejo koroški Slovenci oz. Narodni svet koroških Slovencev in Krščanska kulturna zveza iz Celovca. Je dobitnik Srebrnega častnega znaka svobode Republike Slovenije. Oba avtorja sta odlična poznavalca slovenske manjšinske in izseljenske problematike. Omenjeno delo ni zgolj prevod slovenskega izvirnika o prizadevanju koroških Slovencev za narodnostni obstoj po drugi svetovni vojni¹ in nekaj krajšega angleškega prevoda², temveč gre za obsežno dopolnitev in kvalitativno nadgraditev, ki se dotika posameznih izbranih poglavij iz zgodovine koroških Slovencev. Svoje dolgoletno raziskovalno delo sta tako avtorja zaokrožila s knjigo o položaju koroških Slovencev v drugi avstrijski republiki v nemškem jeziku. Interdisciplinarno zasnovana monografija, ki kombinira socialnogeografsko in zgodovinsko metodo, tudi na podlagi novejšega gradiva obravnava zapletene odnose med slovensko narodno skupnostjo in koroško deželno oziroma avstrijsko zvezno politiko, ki več kot 55 let ni zmogla ali hotela izpolniti določil 7. člena Državne pogodbe o obnovi neodvisne in demokratične Avstrije (dalje ADP). Monografija pojasnjuje položaj koroških Slovencev, ki ga opredeljujejo asimilacijski pritiski in prizadevanja manjšine za uveljavitev njenih mednarodnopravno zagotovljenih pravic.

¹ Matjaž Klemenčič in Vladimir Klemenčič, *Prizadevanja koroških Slovencev za narodnostni obstoj po drugi svetovni vojni (izbrana poglavja)*. Celovec – Ljubljana – Dunaj, 2006, 368 strani.

² Matjaž Klemenčič in Vladimir Klemenčič, *The endeavors of Carinthian Slovenes for their ethnic survival with/against Austrian governments after World war II: (selected chapters)*. Celovec – Ljubljana – Dunaj, 2008, 281 strani.

Poleg tega sta avtorja tudi rodbinsko povezana s Koroško, saj je soproga Vladimirja Klemenčiča in mama Matjaža Klemenčiča, koroška Slovenka. To je nedvomno spodbudilo dodatno zanimanje obeh za t.i. koroško vprašanje.

Preučevanje slovenskih narodnih manjšin brez dvoma sodi med osrednje teme slovenskega zgodovinopisja. Odnosi med manjšino in njeno matico so v življenju manjšinske skupnosti eno od ključnih vprašanj. Manjšinsko vprašanje je kot del nacionalnega vprašanja bistveno zaznamovalo slovensko zgodovino po prvi svetovni vojni. Na to nas opozarjajo tako zgodovinske študije kot tudi memoaristika in biografika. Verjetno drži trditev, da so Slovenci v Avstriji bili eden prednostnih predmetov v slovenskih etničnih študijah do konca druge Jugoslavije, vendar tega mesta niso ohranili po vzpostavitvi mlade in neodvisne države.³ To s svojim delom sedaj Klemenčiča spreminjata. Njun pregled sodobne zgodovine koroških Slovencev je tako v slovenskem govornem prostoru prvi takšen poizkus po skoraj dveh desetletjih.

Slovenski izvirnik iz leta 2006 je raziskovalcem slovenskega narodnega vprašanja in preučevalcem slovenske manjšinske problematike dobro poznan. Medtem je delo obeh avtorjem že postalo del obvezne literature za preučevalce slovenske zgodovine 20. stoletja. Ocenjevalo ga je več raziskovalcev in publicistov, ki se prav tako ukvarjajo z omenjeno problematiko. Njihova skupna ocena je, da gre za temeljito analizo izbranih poglavij sodobnega položaja slovenske narodne skupnosti na avstrijskem Koroškem, ter jo uvrščajo med najpomembnejša referenčna dela o sodobnem položaju koroških Slovencev.⁴

Posebno pozornost je znanstveni monografiji iz leta 2006 posvetil odličen poznavalec zgodovine in današnjega položaja koroških Slovencev, dr. Avguštin Malle. V svoji recenziji je izpostavil kvalitete in predlagal nekatere dopolnitve. Malle ocenjuje, da je bilo opravljeno pomembno delo in v svoji temeljiti analizi predlaga določene nadaljnje izzive.⁵ Večino predlaganih dopolnitev sta avtorja vnesla v nemško izdajo monografije.

Nemško izdajo knjige je ocenil tudi poznavalec avstrijske zgodovine dr. Andrej Rahten. Poročilo znanstveni odličnosti monografije sta po njegovem mnenju avtorja sama in njuno dosedanje delo. Medtem ko je Matjaž Klemenčič mednarodno priznan strokovnjak za zgodovino slovenskega izseljenstva in narodnih manjšin, avtor devetih znanstvenih monografij, v študijskem letu 2008/2009 tudi gostujoči profesor na Colorado State University Pueblo v ZDA, je zaslužni profesor Vladimir

³ Danijel Grafenauer, *Koroški Slovenci – begunci in njihova družbena integracija v osrednji Sloveniji*. Peter Štih in Bojan Balkovec (ur.), *Migracije in slovenski prostor od antike do danes*, Zbirka ZČ 39, Ljubljana 2010, str. 474.

⁴ Prim. npr. Jernej Zupančič, »Kontinuirano proti 7. členu«, *Delo*, 22. avgust 2007, let. 49, št. 192, str. 17, Marijan M. Klemenčič, »Matjaž Klemenčič, Vladimir Klemenčič. Prizadevanja koroških Slovencev za narodnostni obstoj po drugi svetovni vojni«, *Ampak*, avgust-september 2007, str. 94, Miroslav Slana – Miros, »Rahljanje zibelke slovenstva«, *Delo*, 17. oktober 2007, let. 49, št. 240, str. 20

⁵ Avguštin Malle, Matjaž Klemenčič, Vladimir Klemenčič, Prizadevanja koroških Slovencev za narodnostni obstoj po drugi svetovni vojni : izbrana poglavja., *Prispevki za novejšo zgodovino*, let. XLVII, 2007, št. 1, str. 255–264.

Klemenčič mednarodno priznan geograf, ki je na ljubljanski Filozofski fakulteti med drugim zasnoval in izvajal predmet politična geografija. V svojem bogatem ustvarjalnem opusu se je med drugim posvečal tudi razvoju slovenskih narodnih manjšin v sosednjih državah in problemom obmejnih območij nasploh. Rahten je mnenja, da monografija prinaša nova spoznanja in bo pripomogla, »da gradimo predvsem na dobrih izkušnjah, ne da bi ob tem pozabili na slabe«.⁶

Izida knjige v nemškem jeziku so se posebej razveselili tudi koroški Slovenci, saj naj bi ta »nemško govorečim odprla sliko o koroških Slovencih«. Nemška izdaja o položaju koroških Slovencev v 2. avstrijski republiki »izpod peresa univerzitetnih profesorjev Matjaža in Vladimirja Klemenčiča je sicer namenjena v prvi vrsti večinskemu narodu, je pa pomembna tudi za pripadnike slovenske narodne skupnosti na Koroškem«, so še zapisali v *Novicah*.⁷

Z izidom knjige o prizadevanjih koroških Slovencev za narodnostni obstoj po drugi svetovni vojni so bili seznanjeni tudi nemško govoreči Korošci. O obširnem delu, katerega težišče je raziskovanje pravic narodnih skupnosti, so mediji poročali kmalu po izidu.⁸ Bertram Karl Steiner je v svojem prispevku v dnevniku *Kärntner Tageszeitung* dober mesec kasneje uvodoma zapisal, da se je izvorni greh Republike Avstrije zgodil leta 1918 po kolapsu Donavske monarhije in formiranju Nemške Avstrije, ki je hotela nemudoma v Nemški rajh. To je po njegovem mnenju pomenilo odpoved nadaljnjemu razvoju šeststoletne večjezične evropske visoke kulture. Tako so manjšine postale, kljub drugačnim zagotovilom, le blede odsev nekdanje preteklosti. Ugotavlja, da stara Avstrija ni imela težav z dvojezičnostjo na Koroškem, da je tu živelo glede na rezultate zadnjega štetja pred prvo svetovno vojno še 28 % odstotkov Slovencev. Žal se je po peklu nacionalsocializma in formiranju 2. avstrijske republike »nacionalni« izvorni greh nadaljeval. Meni, da je monografija Klemenčičev popolnoma nečustven in skrben raziskovalni pregled dokumentacije, ki priča o brezplodnih prizadevanjih koroških Slovencev, da bi jih druga avstrijska republika priznala kot enakopravne na področju ohranjanja njihove jezikovne in kulturne identitete. Na koncu se sprašuje, kdaj bo vsem jasno, da je vsaka nacionalna agitacija proti določeni avstrijski manjšini tudi agitacija proti Avstriji?⁹

Knjiga avtorjev je prišla na knjižne police v trenutku vnovične kulminacije v prizadevanju koroških Slovencev in Republike Slovenije za uresničitev člena 7 Pogodbe o obnovi neodvisne in demokratične Avstrije, ki koroškim Slovencem zagotavlja posebne manjšinske pravice. Preseneča dejstvo, da do sedaj nismo zasledili večjega odmeva na vse tri izdaje s strani avstrijskih zgodovinarjev.

⁶ Andrej Rahten, Matjaž Klemenčič in Vladimir Klemenčič: Die Kärntner Slowenen und die Zweite Republik. Zwischen Assimilierungsdruck und dem Einsatz für die Umsetzung der Minderheitenrechte. Celovec – Ljubljana – Dunaj : Mohorjeva založba, 2010, 666 strani, *Kronika*, 2011, št. 59, str. 326–327.

⁷ Janko Kulmesch, »Knjiga, ki naj nemško govorečim odpre sliko o koroških Slovencih«, *Novice*, 15. oktobra 2010, št. 40, str. 18.

⁸ »Die Kärntner Slowenen & die Zweite Republik«, *Kärntner Tageszeitung*, 1. September 2010, str. 49.

⁹ Bertram Karl Steiner, »Die »Erbsünde« der Republik wirkt weiter«, *Kärntner Tageszeitung*, 12. Oktober 2010, str. 54.

Za razliko od slovenske in angleške izdaje vsebuje nemška izdaja dodatna poglavja, ki so še posebej zanimiva za razumevanje najnovejše slovenske in koroške zgodovine. Knjigo gradi enajst obsežnih kronološko pisanih poglavij ter uvodni in sklepni del, ki smiselno zaključijo celoto. Sledi seznam uporabljenih virov in literature, še posebej so zanimivi nekateri viri iz zasebnega arhiva Karla Smolleja in parlamentarnih zapisnikov dunajskega zveznega parlamenta. Seznam uporabljenih virov in literature ter uvodni del, ki podaja nekakšen pregled nad uporabljeno literaturo, sta zadosten razlog, da smemo šteti monografijo za eno izmed temeljnih del o zgodovini koroških Slovencev v 20. stoletju. Ne glede na to, da lahko pozoren bralec »pogreši« pri navajanju literature kakšno delo,¹⁰ sta avtorja upoštevala relevantno literaturo, ki podaja jasno sliko razmer na Koroškem v drugi polovici dvajsetega stoletja. Delo, ki je rezultat večdesetletnega ukvarjanja in raziskovanja obeh avtorjev z naslovno tematiko, išče odgovore na vprašanje o vzrokih današnjih razmer na Koroškem ter nenavadno hitrega nazadovanja števila pripadnikov slovenske narodne skupnosti na Koroškem. Nemška izdaja tako ni samo prevod slovenskega izvirnika ampak je razširjena in dopolnjena izdaja. Že pri prvem poglavju sta avtorja dodala posebno podpoglavje o koroških Slovencih v prvi avstrijski republiki in podpoglavje o oboroženem odporu koroških Slovencev med drugo svetovno vojno. Žal avtorja leta 2009 še nista imela na razpolago nekaj najnovejših del, ki pomembno brišejo belo liso iz tega obdobja.¹¹

Pomembno dopolnitev glede prejšnjih izdaj vsebuje monografija v osmem, devetem in desetem poglavju, kjer je na osnovi prej že omenjenega zasebnega arhiva in nekaterih novih raziskav ter arhiva dunajskega državnega parlamenta prikazano prizadevanje koroškega Slovenca, avstrijskega državnozborskega poslanca Karla Smolleja v drugi polovici in konec devetdesetih let 20. stoletja. Ta poglavja se nanašajo na Smollejevo parlamentarno delovanje na Dunaju, osvetljujejo do sedaj širši javnosti manj znano njegovo pomembno vlogo pri osamosvajanju Republike Slovenije ter nasploh prikažejo odločno in nezanemarljivo podporo slovenske narodne skupnosti na Koroškem pri uveljavljanju Slovenije kot samostojne in suverene države. Razširjeno je še podpoglavje o razpravah o novelizaciji dvojezičnega šolstva konec 80. let dvajsetega stoletja, kjer je vloga Karla Smolleja osvetljena tako s strani tistih, ki so podpirali Smollejev pristanek na novelo, kot nekaterih, ki so ta pristanek kritizirali. Vključeno je še dodatno podpoglavje, ki prikazuje delovanje dunajskega Centra avstrijskih narodnosti, ki je pri zavzemanju za pravice narodnostnih skupin v Avstriji bil vseskozi v ospredju.

Če sta avtorja zapisala v slovenskem izvirniku, da nista imela namena prikazovati vloge posameznikov ob prizadevanjih koroških Slovencev za narodnostni

¹⁰ Glede problematike dvojezičnih topografskih napisov velja omeniti vsaj nagrajeno diplomsko delo, Jürgen Pirker, *Kärntner Ortstafelstreit. Der Rechtskonflikt als Identitätskonflikt. Minderheiten und Autonomien*, Band 16, Baden-Baden, 2010.

¹¹ Prim. npr. Marjan Linasi, *Koroški partizani. Protinacistični odpor na dvojezičnem Koroškem v okviru slovenske Osvobodilne fronte*. Celovec – Ljubljana – Dunaj, 2010; Brigitte Entner, Avguštin Malle, Valentin Sima (Izd./Hg.), *Widerstand gegen Faschismus und Nationalsozialismus im Apen-Adria-Raum / Odpor proti fašizmu in nacizmu v alpsko-jadranskem prostoru*. Celovec – Dunaj, 2011.

obstoj, sta to sedaj storila. In to tako, da so obširni deli besedila namenjeni predvsem delovanju Karla Smolleja, nekdanjega dunajskega državnozborskega poslanca in predsednika Narodnega sveta koroških Slovencev, ki se že več desetletij aktivno ukvarja z vprašanjem zagotavljanja manjšinskih pravic koroškim Slovencem. Pri tem umanjka prikaz delovanja in zavzemanja za narodnostne pravice drugih koroških Slovencev.

Zadnje poglavje je razširjeno z obravnavo časa po zaključku redakcije slovenskega izvirnika leta 2006, predvsem z analizo pomena državnozborskih volitev leta 2008 v Sloveniji in Avstriji ter časa do deželnozborskih volitev na Koroškem marca 2009.

Poudarek obeh avtorjev je na raziskovanju in pregledu politične zgodovine in demografije, manj na gospodarskih, socialnih in kulturnih vprašanjih. Pozornemu bralcu ne uide, da avtorja nista temeljiteje ocenila vlogo RKC na Koroškem, ki je še posebej od 70. let 20. stoletja imela izrazito pozitivno vlogo v narodnostnem življenju koroških Slovencev. Pri analizi »spravnega procesa« po letu 2000, ki je prispeval k močnejšemu začetku odjuge nemškega nacionalizma na Koroškem, pa bi bilo potrebno navesti vsaj knjigo glavnih »kontrahentov« v tej zgodbi.¹² Avtorja verjetno zaradi obsežnosti knjige nista namenila pozornosti nekaterim temam, ki po letu 1991 vplivajo na odnose med Slovenijo in Avstrijo. To so pereča vprašanja nasledstva podpisništva Slovenije v ADP, bombni napadi na Koroškem v 70. letih, problematika »odvedenih« in pobitih sodelavcev nacizma maja 1945 na Koroškem, o čemer pa imamo literaturo v zadnjem času.

Mnogi tuji raziskovalci ugotavljajo, da se lahko Slovenija pohvali, da imajo avtohtone narodne skupnosti na ozemlju Slovenije svoje pravice dobro zasidrane v slovenski ustavi in številnih zakonih. To je delno posledica napredne slovenske manjšinske politike znotraj tedanje Jugoslavije in dejstva, da Slovenci kot etnična manjšina živijo v vseh njenih sosednjih državah. Tem je hotela Slovenija postaviti zgled za urejanje položaja narodnih manjšin.¹³

Nekatere nove raziskave prinašajo ugotovitve, da evropski prostor danes združuje več kot 300 različnih etničnih, verskih in kulturno-jezikovnih skupin, ki štejejo skupaj več kot 103 milijona pripadnikov.¹⁴ Tako je več kot razumljivo, da bi Evropa morala nameniti posebno pozornost vprašanjem v povezavi s to tematiko. Na dolgi rok bo »združena Evropa« preživela le, če bo priznala in spoštovala kulturno in etnično raznolikost svojih članic. Na osnovi zapisanega je pomembno, da Evropa ne »pozabi« na male narode in nacije ter še posebej na raznovrstne manjšine. V njihovem priznanju in priznavanju ter v »benevolentnem« odnosu do njih se skriva svetla prihodnost in srž demokratične blaginje Evrope narodov.

Do podobnih ugotovitev sta v zaključni besedi prišla tudi Klemenčiča. Jasno sta izpostavila germanizacijska prizadevanja predvsem lokalnih koroških in

¹² Wilfried Graf, Gudrun Kramer (Hg.), Josef Feldner, Marjan Sturm, *Kärnten neu denken. Zwei Kontrahenten im Dialog*, Klagenfurt / Celovec, 2007.

¹³ Prim. Robin Schmied-Kowarzik, *Die Europäische Union und ihre ethnischen Minderheiten. Texte zu Politik und Zeitgeschichte*, Bd. 9. Berlin, 2007, str. 271–273.

¹⁴ Prav tam, str. 32–34.

opozorila na nedejavnost avstrijskih zveznih oblasti. Nazorno sta analizirala člen 7 ADP in na kratko podala okvirni časovni lok posameznih (ne)rešitev. Z znanstveno natančnostjo in jasno ter razumljivo besedo pripeljeta bralca do končne ugotovitve, da do zaključka redakcije knjige v letu 2009/2010 avstrijska politika ni zmogla moči za uresničitev 7. člena ADP in tako zaradi neizpolnjevanja manjšinskih pravic in neizvajanja mednarodne pogodbe Avstriji ni prispevala k skupnim vrednotam Evropske unije. Da kljub 27. julija 2011 sprejetemu novemu Zakonu o narodnih skupnosti na Dunaju in poprejšnjemu prisilnemu kompromisu med zastopniki koroških Slovencev ter avstrijsko zvezno in deželno oblastjo, »rešitev 7. člena ADP« na Koroškem ni končana, pritrjuje tudi znani koroški odvetnik mag. Rudi Vouk.¹⁵

Ne glede na to pa avtorja opozarjata na dobro organizacijo kulturnih, gospodarskih in športnih struktur koroških Slovencev in glede na njihovo delovanje v okviru različnih prosvetnih in kulturnih društev ter koroške Cerkve ocenjujeta število Korošcev s slovenskim maternim jezikom, torej tistih, ki v vsakodnevem življenju uporabljajo slovenski jezik na 40.000 do 45.000.¹⁶ Na koncu opozorita na potrebo nadaljnjih poglobljenih raziskav, katerih cilj bi moral biti splošno veljaven model za zaščito manjšin, ki bi omogočal na določenem območju sožitje in prosperiteto dveh različnih narodov. Namesto tradicije asimilacije, zaničevanja in nespoštovanja ustave in pravne države naj bi novi model zaščite ponudil evropsko perspektivo, ki jo predstavljajo svoboda in medsebojno spoštovanje različnih jezikov in kultur.

Monografija izborna in poglobljena pokriva izbrana poglavja polpretekle zgodovine koroških Slovencev. Kot nepogrešljivo delo na polici vsakega raziskovalca slovenskih narodnih skupnosti v sosednjih državah pomeni nagrajena monografija sistematičen pregled prizadevanj koroških Slovencev za priznanje njihove narodne samobitnosti v času druge avstrijske republike. Še posebej v času, v katerem je pri večinskem narodu zaznati večjo naklonjenost do manjšine, velja prebirati monografijo, ki kaže na številne poskuse koroških Slovencev in prelomljene obljube avstrijskih oblasti glede uresničevanja manjšinskih pravic koroških Slovencev. In prav v teh dobrih 57 letih, kar Republika Avstrija ni uspela npr. uresničiti določil 7. člena ADP glede dvojezičnih topografskih napisov, leži »izvirni« greh koroške deželne in avstrijske zvezne politike.

Danijel Grafenauer

¹⁵ Rudi Vouk, »Zakon o narodnih skupnostih – rešitev?«, *Koledar Mohorjeve družbe v Celovcu za prestopno leto 2012*, Celovec 2011, str. 29–39.

¹⁶ Nekateri avstrijski raziskovalci ocenjujejo, da je na Koroškem število tistih, ki govorijo oz. razumejo slovensko, vsaj 60.000 in več. Prim. Albert F. Reiterer, *The Slovene Language in Carinthia – Symbolic Bilingualism, Razprave in gradivo / Treatises and Documents*, 43, 2003, str. 186–201; *Albert F. Reiterer, Lebenswelt Muttersprache. Das Slowenische und seine heutige Wahrnehmung – ein Bericht, Kärntner Jahrbuch für Politik* 2000, str. 340 – 362.